

УДК 378.046.4

В.В. БОНДАРЕНКО, М.Д. КАСЛІН, Л.М. РАК

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
РОБОЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ РЕАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА**

У статті проаналізовано психолого-педагогічні особливості професійної підготовки спеціалістів робочих спеціальностей в умовах реального виробництва на прикладі ПАТ Харківський машинобудівний завод “Світло шахтаря”.

Ключові слова: підготовка, умови, особливості, виробництво, робітники, спеціалісти, дослідження, план.

Розвиток економічного потенціалу України і, зокрема, її машинобудівної галузі, широке впровадження у виробництво інноваційних технологій і загострення конкурентної боротьби на ринках збуту зумовили неминучість вирішення двох основних завдань: забезпечення припливу нових робочих кадрів і підвищення кваліфікації існуючого виробничого потенціалу машинобудівних підприємств. Без вирішення цих основних завдань неможлива реалізація програми імпортозаміщення, в якій йдеться про необхідність скорочення негативного сальдо зовнішнього торгового балансу, адже обсяг імпортованих товарів в Україні вже досяг критичної межі – держава імпортує не лише енергоносії, а й продукцію машинобудування, хоча є країною з розвинутим і потужним машинобудівним потенціалом.¹

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що різноманітні аспекти педагогічних проблем щодо шляхів реалізації державної політики у сфері формування трудових ресурсів потенціалу України знайшли відображення у працях видатних українських науковців Р.С. Гуревича, І.А. Зязюна, М.І. Лазарева, Н.Г. Ничкало, В.В. Олійника та ін. Їхні дослідження мають фундаментальний узагальнювальний характер, де в комплексі розглянуто проблеми підготовки спеціалістів робочих професій.

Мета статті – проаналізувати проблеми, що стоять перед сучасною професійно-технічною освітою; розглянути шляхи забезпечення конкурентоспроможності сучасної вітчизняної машинобудівної галузі шляхом підготовки високоякісної робочої сили.

Для вирішення стратегічного завдання економічного розвитку України потрібні фахівці, безпосередні виконавці-професіонали. Під терміном “професіонал” ми розуміємо робітника, який знає свою справу й досконало володіє робочою спеціальністю. Але ж професіонала-робітника може підготувати лише професіонал-викладач.

Система підготовки робітників, що існувала ще за часів Радянського Союзу, була досить ефективною для свого часу. Але такою вона стала не одразу. У системі підготовки спеціалістів робочих професій відбувався постійний пошук найбільш оптимальної навчальної системи. Цього вимагав час, адже це був період відновлення країни після руйнівних війн і жорсткої конкуренції із західним світом у період “холодної війни”. Спочатку це було фабрично-заводське навчання (далі – ФЗН), робітничі факультети, а в повоєнні роки поширення набула така

форма, як наставництво, коли робочі кадри почали готувати безпосередньо на робочому місці чи за верстатом найбільш кваліфіковані робітники, які мали певний трудовий стаж і досконало володіли своєю робочою спеціальністю. На зміну цій формі підготовки прийшли професійно-технічні училища та навчально-курсіві комбінати. Крім того, існувала система атестації кадрів на самих підприємствах, у тому числі й на машинобудівних. Така форма підготовки кадрів давала можливість вирішувати питання кадрового забезпечення галузі за умов стабільного планового способу організації виробництва. Навчальні заклади були підпорядковані окремому Міністерству професійно-технічної освіти й повністю справлялися з масовим кадровим замовленням виробництва. На той час підготовка спеціалістів робочих професій втричі перевищувала обсяги випуску інженерів.

Сьогодні картина різко змінилася: фактично зникли професійно-технічні навчальні заклади освіти, а ті, що існують, перебувають на стадії відмирання. Пов'язано це не лише з кризою, зупинкою промислових підприємств, банкрутством цілих галузей виробництва, а і з падінням престижу робочих професій і зростанням конкуренції з боку зарубіжних виробників.

Останнім часом для вирішення кадрових проблем усе більшого поширення набуває форма, яка має назву "внутрішньозаводське навчання". Офіційне визнання ефективності підготовки фахівців робочих спеціальностей через внутрішньозаводську форму навчання актуалізувало проблему підготовки інженерів-викладачів, але вони, як правило, не мають педагогічної освіти.

На відміну від розвинутих країн світу (Великобританії, Німеччини, Кореї, США, Франції, Японії та ін.), у нашій країні питання забезпечення підприємств машинобудівної галузі робітничим персоналом високого рівня підготовки потребує нагального вирішення. Такий стан речей визначає створення адекватних цим процесам соціально-педагогічних умов, і тим самим зумовлює необхідність розумного реформування, проектування і впровадження нової моделі професійно-технічної освіти [1, с. 8–9]. Професійна підготовка в освітніх підрозділах підприємств машинобудівного профілю може виступати як складова додаткової професійної освіти, вона спрямована на досягнення та підтримку такого рівня кваліфікації персоналу, який забезпечує безпечну, надійну й ефективну роботу підприємства. У зв'язку із цим переважна більшість дослідників справедливо відзначає наявність кризи професійної компетентності, яку відчувають викладачі освітніх підрозділів підприємств, що не володіють достатньою сукупністю знань з інженерної педагогіки і психології навчання дорослих.

У сучасній педагогічній науці компетентність викладача в системі додаткової професійної освіти розуміється як професійна якість особистості, котра дає змогу найбільш ефективно й адекватно здійснювати процес навчання дорослих, що забезпечує їх саморозвиток, сприяє реалізації ними творчого підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності та результативності.

Більшість керівників служб персоналу, начальників відділів, менеджерів із персоналу провідних підприємств Харкова вважають, що тільки 30% молодих спеціалістів, які закінчили професійно-технічний навчальний заклад і здобули робітничу спеціальність, мають у цілому високий рівень підготовки. Основними причинами такої ситуації, на думку респондентів, є низький рівень теоретичної підготовки, що здійснюється у професійно-технічних навчальних закладах освіти, відсутність зв'язку (недостатній зв'язок) між навчальним закладом і майбут-

нім робочим місцем робітника, низька матеріально-технічна база ПТНЗ і відсутність постійних баз практик, недостатність кваліфікованого викладацького складу, відсутність престижу професійно-технічних закладів освіти й низький рівень заробітної плати. Цікавим є й той факт, що реально усвідомлюють зазначену проблему та займаються організацією процесу навчання робочого персоналу всього на 54% підприємств Харкова. Із них 41% респондентів вважають ефективною організацію навчання без відриву від виробництва, безпосередньо на робочому місці; 38% опитаних користуються послугами зовнішніх освітніх закладів; і 21% віддають перевагу обом формам організації навчального процесу [2, с. 150–151].

На ПАТ Харківській машинобудівній завод “Світло шахтаря” пішли шляхом внутрішньозаводської підготовки спеціалістів робочих спеціальностей. І почали цю роботу з відбору та підготовки інженерів-викладачів. Перш за все, кандидати на посаду інженерів-викладачів відбиралися серед фахівців із вищою спеціальною інженерною освітою, які обіймають посади управлінців середньої ланки (майстри, заступники чи начальники цехів, відділів, ділянок тощо) і безпосередньо працюють на цьому виробництві.

Відібрані кандидати прослухали курс лекцій, які читали провідні вчені та педагоги Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, загальним обсягом 72 навчальні години за чотирма основними напрямками підготовки: технологія машинобудування, машинобудівне обладнання, загальнотехнічних дисциплін і за індивідуальними планами з екології та виконання стропальних робіт.

Програма занять, крім лекційного курсу, включала індивідуальні консультації майбутніх інженерів-викладачів як безпосередньо на виробництві, так і в університеті. Після завершення курсу навчання, з метою контролю рівня засвоєння знань, було проведено комплексне тестування. Для з’ясування об’єктивної картини ефективності такої роботи з інженерами-викладачами було проведено ще й анонімне анкетування щодо визначення найбільш значущих дисциплін та з’ясування професійної готовності слухачів до викладацької діяльності.

На першу анкету, серед запропонованих навчальних дисциплін, найбільш значущих для викладацької діяльності, були визнані педагогіка та конфліктологія.

Що стосується готовності та бажання займатися викладацькою діяльністю, то лише 42% майбутніх інженерів-викладачів відповіли, що із задоволенням будуть займатися цією роботою, 38% – вимушено і не мають особливого бажання працювати з молоддю, хоча всі 100% опитаних розуміють необхідність і користь роботи з молоддю, решта опитаних так остаточно й не усвідомили чи хочуть вони займатися цією роботою. Таким чином, абсолютно зрозуміло, що якісно будуть готувати майбутніх робочих лише 42% інженерів-викладачів.

Висновки. Таким чином, аналізуючи досвід і практику професійної освіти й підвищення кваліфікації інженерів-викладачів, а також виходячи з теоретичних досліджень проблем професіоналізму та викладацької діяльності інженера-викладача у системі додаткової (внутрішньозаводської) професійної підготовки кадрів із робочих спеціальностей, у тому числі й у машинобудівній галузі, можна виділити розбіжності між:

- потребами виробництва та мотиваційним забезпеченням заповнення вакантних посад за робочими професіями;
- психолого-педагогічною готовністю інженерів-викладачів внутрішньозаводської форми навчання до роботи з молоддю та кадровим забезпеченням навчального процесу на робочому місці;

– існуючою можливістю підвищення психолого-педагогічної компетентності інженерів-викладачів внутрішньозаводського навчання та недостатньою розробленістю в педагогічній науці та практиці умов, що забезпечують ефективну організацію цього процесу в реальних умовах виробництва.

Головним висновком є те, що необхідно зберегти спільні навчальні комплекси ВНЗ та ПАТ. Перевагами такої підготовки є економічний ефект, який включає не лише вартість підготовки робітника за конкретною робочою спеціальністю та скорочений термін його підготовки, а й “точність” замовлення під конкретне робоче місце (паралельна підготовка), кількісне регулювання (можливість навчання у нечисленних групах або індивідуально). А це все не може не позначитись на якості продукції, що виробляється на даному підприємстві.

Отже, така форма роботи сьогодні є навіть більш ефективною, ніж традиційна підготовка у системі професійно-технічних навчальних закладів освіти, адже інженери-викладачі, що працюють безпосередньо на виробництві, мають певний управлінський досвід, добре розуміють психологічні особливості сучасних робітників, мають, як правило, розвинуті професійно значущі якості та вміння взаємодії з робітниками і, що теж дуже важливо, відбувається процес адаптації до професійної діяльності робітників безпосередньо в колективі й на конкретному робочому місці.

Звісно, авторами не розкрито всі проблеми, що стоять перед сучасною системою підготовки інженерів-викладачів для забезпечення внутрішньозаводської підготовки фахівців із робочих професій. Більше того, ми абсолютно переконані в тому, що необхідно продовжити дослідження педагогічної й економічної ефективності співпраці навчальних комплексів ВНЗ і ПАТ.

Список використаної літератури

1. Гуревич Р.С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах : монографія / Р.С. Гуревич. – Вінниця : Планер, 2009. – 410 с.
2. Михайлова Е.Г. Составляющие современной кадровой политики организаций в эмпирическом измерении / Е.Г. Михайлова, Д.В. Недогонов // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / [ред. кол.: В.В. Олійник (гол. ред.) та ін.]. – К. : Міленіум, 2008. – Вип. 8. – С. 146–154.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013.

Бондаренко В.В., Каслин Н.Д., Рак Л.Н. Психолого-педагогические особенности профессиональной подготовки специалистов рабочих специальностей в условиях реального производства

В статье исследуются психолого-педагогические особенности профессиональной подготовки специалистов рабочих специальностей в условиях реального производства на примере ПАО Харьковский машиностроительный завод “Свет шахтера”.

Ключевые слова: *подготовка, условия, особенности, производство, рабочие, специалисты, исследования, план.*

Bondarenko V., Kaslin N., Rak L. Psychological and pedagogical features of professional training of specialists of working specialties in conditions of actual production

The given article deals with psychological and pedagogical feature of professional training of specialists of working specialties in conditions of actual production on example of PSC Kharkiv Machine-Building Plant “Svet Shakhtera”.

Key words: *training, condition, feature, production, working, specialist, research, plant.*